

Siyasete Feminist Bir Müdahale: Erkeklerin Dünyasında Cinsiyet Kotalarının Kurumsal Açmazlarına Yeniden Bakmak ve Dönüşümcü Etki İçin Paritenin Aciliyeti

Canan Aslan Akman, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

ORCID: 0000-0003-0773-2274

E-Posta: aslanc@metu.edu.tr

1995 yılındaki Pekin Birleşmiş Milletler (BM) Kadın Konferansının ardından yerleşme politikaları ve olumlu eylem mekanizmalarının birçok ülkede ardi ardına hayata geçmeye başlamasından çeyrek yüzyıldan da fazla zaman geçti. Bu süre zarfında, küresel toplumsal cinsiyet eşitliğindeki kazanımlar, en dikkat çekici olarak, temel eğitimde cinsiyet açığının kapanması, üreme sağlığındaki ilerlemeler, cinsiyet temelli şiddetin tanınması ve mücadele politikaları, çalışan kadının haklarına yönelik yasal reformlar ve siyasi temsilde kadınların oranlarındaki artış olmuştur (Chesler, 2020). Dünya ortalaması olarak 2020’de kadınların yasama organlarındaki oranı %25’e ulaşmışken; Ocak 2023 yılı itibarıyla %26,5’a yükselerek son yılların en yavaş ilerleme eğilimi kaydedilmiştir (IPU, 2023). Ancak tam demokrasi olsun ya da olmasın, cinsiyet kotaları, siyasi temsil süreçlerinde kadın oranlarındaki artışın en önemli dinamiklerinden birisi olmuştur (Dahlerup, 2006; Krook, 2009). Dünyada 100’ün üzerinde ülkede farklı versiyonları ile kotalar uygulanmaktadır ve araştırmalar, kota uygulanan siyasi sistemler ile kotaların benimsenmediği ülkelerdeki temsilde cinsiyet dengesindeki farklılara ve artış hızına da dikkat çekmektedir.

Siyasal katılımı ve seçimlerde kadınları siyasi rekabette geri bırakan ‘camdan’ tavanların etkisini bertaraf etmese de cinsiyetçi engelleri telafi edebilme doğrultusunda olumlu ayrımcılık politikaları olarak kabul gören cinsiyet kotaları kadın temsilcilerin sayısal olarak temsilinin (betimsel temsil) artmasının yanısıra kadını siyasi bir kategori olarak kurumsal siyasete dahil etmiştir. Ancak tam da bu noktada, kota reformları üzerine yükselen tartışmalarda temsil ile özne ve temsil edilecek çıkarlar ilişkisi üzerindeki tartışmalar vatandaşlık meselesine eklenilerek, tabandaki ve siyasetteki kadın grupları ve feminist aktörler içerisinde ciddiye alınması gereken bölünmeler yaratmıştır. Bu yazının konusu bu tartışmaları tekrarlamak yerine, özellikle son dönem kota araştırmalarında gündeme alınan ve uygulama sorunları ile kotalardan nihai olarak beklenen niteliksel temsil (politikaların içeriğinin dönüşerek kadınların sorunların

temsili anlamında) ve kadının siyasette güçlenmesiyle eril siyasetin eşitlikçi dönüşümünün açmazlarına dikkat çekmektir. Tartışma içerisinde, Türkiye örneğinde öne çıkan ve partilerin kurumsal dinamiklerinin cinsiyetçi yönlerine, kotalardan beklentilerin ve hedeflerin hayata geçirilmesi ve feminist politika savunucusu kesimlerin varsayımları ve öngörülerini ışığında değerlendirilecektir. Bu doğrultuda, gelecekteki kota ve parite (tam/etkin eşitlik) araştırmalarına katkıda bulunmak adına bir analiz çerçevesi oluşturulmasına da katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

Siyasette cinsiyet kotaları, temsili kurumlarda cinsiyet dengesizliğini sorunsallaştırarak, kadın adayların seçilebilmesinin önünü açacak kurallar veya düzenlemeler olarak, seçim süreçlerinde siyasi partilerin aday belirleme sürecine odaklanan ve genel oy ile gelen yasama meclisleri için aday listelerinde minimum bir oran belirlenmesini içeren geçici özel önlemlerdir (Lovenduski, 2005: 90). Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği siyasetinin geldiği noktada, seçimlerde kadın adaylar için kotaların gerekliliği ve demokrasi açısından önemi üzerine kadın örgütlerinin ve siyasetteki kadınların taleplerine rağmen, ‘düşük yoğunluklu’ bir kota tartışması belli dönemlerde alevlenmekte ancak çoğunlukla kamusal tartışmaların kenarına itilerek yarım bırakılmaktadır. Bardağın dolu yanına bakacak olursak, başlıca siyasi partiler kadınların temsilde cinsiyet adaleti çağrılarını duyarsız kalmayarak, tüzüklerinde cinsiyet kotalarına yer vererek parti yönetiminde ve adaylık sürecinde kadın adayların sayısını yükseltmek konusunda adımlar atmaktadırlar.¹ 2004 yılı anayasa değişiklikleri sırasında kota meselesi tartışılırken Cumhuriyet Halk Partisi’nden (CHP) kadın milletvekilleri olumlu ayrımcılığın Avrupa Birliği (AB) normlarına ve Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ne (CEDAW) referansla anayasaya girmesini gündeme getirmişlerdi. 2007 yılındaki TBMM seçimleri kadın adaylar konusunda ve kota tartışmalarında önemli bir dönem olmuştu. Kadın hareketinin temsilcileri özellikle yeni anayasa tartışmaları sırasında kota taleplerini ve gerekliliğini ısrarla dile getirmişti. Kotalar, diğer ülkelerde olduğu gibi, eşit vatandaşlık ve adalet ilkelerin bağlamında kadınlar için fırsat eşitliğini sağlayarak, sonuçlarda da (fiili) eşitliğin kapısını aralayabilmek için cinsiyetçi engellerin telafisi için savunulmuştur. 2010 yılındaki anayasa değişikliğinde Anayasanın 10. maddesine eklenen ve devletin cinsiyet eşitliğinin uygulanması amacıyla “alınacak önlemler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz” ifadesi, kotaların da bağlayıcı şekilde yasallaşabilmesinin kapısını açmıştır.² Ancak o tarihten bugüne bazı partilerin tüzüklerinde benimsediği ancak çoğunun tam anlamıyla ve istikrarlı şekilde uygulamadığı parti kotaları ile yola devam edilmektedir. 2021 Mart ayında ana muhalefet partisi CHP, kadın örgütlerinin görüşlerine de başvurarak kota tartışmasını adaylıkta yüzde elli -yüzde elli kadın-erkek dengesini getirecek parite (tam eşitlik yani kadın ve erkek oranlarında %50- %50) reformunu içeren bir yasa teklifi vermiş ancak bu öneri Meclis’te reddedilmiştir.³

Türkiye’de seçimlerde siyasi partilerin kapısını adaylık için çalan kadın oranı her seçimde gittikçe artan bir seyir izlemektedir; aday listeleri içinde kadınların azınlık durumu devam etmekte. Daha da önemlisi, cinsiyet kotası uygulayan siyasi partilerde adaylık oranları ve kota hedefleri arasındaki ve çarpıcı olarak aday gösterilen kadın oranı ile seçilen kadın oranı arasındaki devam eden cinsiyet farkı kotaların etkin uygulanmasına ilişkin soru işaretlerini güçlendirmektedir.⁴ 18 Haziran 2018 seçimlerinde başlıca kota partilerinde tüm adaylar içerisindeki kadın oranları ve milletvekili seçilen kadın oranı sırasıyla %30 civarında gayriresmi kota uyguladığını iddia eden Adalet ve Kalkınma Partisi(AKP)’nde %21 ve %18; %33 cinsiyet kotası olan CHP’de %23 ve %13 ve pariteyi uygulayan Halkların Demokratik Partisi’nde (HDP) %37 ve %40 olarak gerçekleşmiştir. 2018 genel seçimlerinde kotalara rağmen meclise giren kadın milletvekili oranı %17 iken; 14 Mayıs 2023 genel seçimlerinde bu oran ancak %20’ye yükselmiş; daha önemlisi kota partilerinde aday listelerindeki cinsiyet açığı devam etmiştir. 14 Mayıs 2023 TBMM seçimlerinde partilerde en yüksek kadın aday oranı ile HDP ‘nin temsil edildiği Yeşil Sol Parti’de %44 ile parite hedefine yaklaşıırken; CHP’de %26 ve AKP’de %19 ile kota hedeflerinin gerisinde kalmıştır (esikplatform.net, 2023). Türkiye’deki seçim süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliği sorunları kutuplaşmanın etkisiyle belli meselelerin (kültürel ve kimliksel saflaşmalar ve ekonomik kriz gibi) gölgesinde yankı bulurken ve seçmenlerin bir kısmının siyasetten uzaklaştığı ortamda kadınların adaylığı ve siyasi temsili gündemde kendine hak ettiği yeri bulamamaktadır. Ancak kadınlar için kota, siyasi bir özne olarak kadın temsilin kavramsallaştırılmasında öne çıkmadığında ve erkek-egemenliğin devam ettiği TBMM’deki temsil süreçlerinde, kapsayıcı vatandaşlık ve sosyal adalet ilkeleri açısından feminist temsilin geleceği ve olanakları da belirsizliğini koruyacaktır.

Türkiye’de TBMM seçimlerinde siyasi partilerdeki adaylıklardaki cinsiyet dengesizliğine ve seçilen kadın oranı ile aday gösterilen kadın oranlarındaki açık göz önüne aldığımızda, adaylık süreçlerindeki cinsiyet eşitliği karşıtı uygulamalar öne çıkmaktadır. Araştırmalara göre, genellikle partiler kota hedeflerini yerine getirdiklerini kanıtlayacak sayıda kadın adaylara listelerde yer açmış olsalar bile, kadın adayların seçilemeyecek yerlere yerleştirildiğinin altı çizilmektedir. Türkiye’deki kota partilerinde de devam eden eden bu sorunu 2011 genel ve 2014 yerel seçimlerinde adaylık tecrübesi geçiren bir kadın aday şöyle ifade etmektedir: “Listelerde kadınların seçilebilecek yerlere konulabilmesi için, kadın ve erkekler arasında eşit veya kadına öncelik gösteren değerlendirme süreçlerinin olması gerekir. Yönetimleri belirleyen, adaylıkları belirleyen yapıyı erkekler elinde tutuyor... Sıralamalar belirlenirken kendine yakın olan, yeri geldiğinde işlerini yaptırabilecekleri kişiler önceleniyor.” (Kişisel e-posta haberleşmesi, 30 Ocak 2021).⁵ Bu cinsiyetçi pratiğin aktörleri adaylıklarda “kapıyı tutan” partilerdir (Lovenduski ve Norris, 1993) ve bu partileri de (eril) siyasi iradenin taşıyıcı olan kurumsal cinsiyetçi dinamikleriyle sorunsallaştırmak gerekliliği açıktır. Dolayısıyla, bu tartışma yazısında, kotaları

tartışmalı kılan ve ilgili literatürde sorunsallaştırılan meseleler, partilerdeki cinsiyetçi kurumsal dinamikler açısından Türkiye’de de öne çıkan gözlemlerle birlikte değerlendirilecektir.

‘Kota Ateşi’ nin Gölgesinde Parti Siyasetinin Dirençli Cinsiyetçi Dinamiklerini Sorunsallaştırmak

Cinsiyet kotaları, erkek-egemen siyasi partilerdeki kurumsal süreçlere bir müdahale niteliğini taşıyan olumlu ayrımcılık uygulamaları olarak kadın hakları aktivistleri, kadın siyasetçiler ve feminist aktörlerin talebiyle 1980’lerden itibaren Norveç İşçi Partisi, Danimarka Sosyal Demokrat Partisi, Alman Yeşiller Partisi ve İsveç’te gönüllü kotalar uygulayan partilerin öncü olduğu dalgaya dönüşmüştü (Henig ve Henig, 2001: 51). Avrupa’da parti kotaları yayılırken ilk zorunlu yani yasal kota 1991’de Arjantin’de sağcı Başkan Carlos Menem döneminde tüm partilerin aday listelerinde kadın adaylara en az %30 yer vermesini zorunlu kılan anayasa değişikliği (*ley de cupo*) ile getirildi ve 1993 seçimlerinde Kongredeki kadın temsilci oranı %5’den %16’ya yükseldi. Kotalarla kadın temsiliyi yükselmekte en ileri durumda olan İskandinavya örneği, benzer şekilde demokratikleşmede geride kalmış Pakistan, Güney Afrika veya Latin Amerika ülkelerinde benimsenen “hızlı rota” yaklaşımının tersine, “aşamalı kota” yolunu yansıtarak o zamana kadar siyasette önemli varlık göstermeye başlamış kadınların güçlenme ve temsil sürecine ivme kazandırmak için uygulamaya konmuştur (Lovenduski, 2005). Parti kotaları, partilerin tüzüklerinde belirlenen gönüllü kotalar olarak genelde literatürde kadınların temsilde fark yaratabilmeleri yani kadın sorunlarının temsili için yasama meclislerinde “kritik eşik” olarak belirlenen %30 oranını belirleme yoluna gitmişlerdir (Paxton ve Hughes, 2017: 233). Bu bağlamda, İsveç örneğinde öne çıktığı gibi partilerin *Rikstag*’daki kadın temsiliyi yükseltirken diğer cinsiyet eşitliği uygulamalarının devamı olarak, toplumsal cinsiyet dengesi normunun kurumsallaşmasını tepeden yasal düzenlemeler ile değil, kurumsal pratikleri ve uygulamalarını değiştirerek başarmışlardır.

Eşitlikçi ve özgürlükçü gündemiyle Batı Avrupa’daki sosyal demokrat partilerin başlattığı cinsiyet eşitliğine yönelik kadını hedef alan kotalar bir yayılma etkisi (*contagion*) göstererek sağ-muhafazakâr ve liberal partilerce de benimsenmiştir (Henig ve Henig, 2001). Ancak, Almanya örneğinde gördüğümüz gibi kotaların uygulanmasında etkin olan kültürel engelleri aşmak kolay olmamıştır; Almanya’da “kota stigmatı” diye ifade edilen ve görünürde liyakat söylemi ile cinsiyetten bağımsız olarak en iyinin seçilebilmesi adına sosyal demokrat partiler haricinde merkez-sağdaki ve merkez-soldaki partilerde hâlâ etkilidir (Ahrens ve Lang, 2022: 101).

Hızla yaygınlaşan adaylıkta siyasi partilerin benimsediği cinsiyet kotaları adeta bir kota ateşini alevlendirmişse de farklı kota tipleri (yasal kotalar, formel veya enformel parti kotaları uygulama esaslarını oluşturan tasarım farklılıkları

ile birlikte (minimum oranlardaki farklılıklar, fermuar sistemi gibi düzenleyici mekanizmalar, düzenleyici kurallar gibi), etkileri açısından siyasi sistemdeki seçim sistemleri uygulamaları, seçim çevresi faktörleri, siyasi kültür, medyadaki cinsiyetçilik gibi faktörlerle şekillenmektedir. Örneğin, uygulama esasları kotaların hayata geçmesinde ihlaller söz konusu olduğunda partilere karşı yaptırımları veya gönüllü kotalar söz konusu olduğunda, etkin uygulamayı düzenleyecek ve kontrol prosedürlerinin benimsenmesi önemlidir. Açıktır ki parti kotalarında en nihayetinde siyasi partilerdeki seçicilerin etkin uygulama için toplumsal cinsiyet eşitliğine ve kotaların önemine samimi bağlılık ve istekli olmaları gereklidir. Ancak araştırmaların altını çizdiği gibi siyasi partilerin bir kısmının kotaları tam anlamıyla uygulamak konusunda her zaman istekli olmadığı bilinen bir gerçektir. Hırvatistan’da 2008 yılında getirilen yasal kotalara karşın, adaylıklarda ve seçimlerinde siyasi partileri pragmatizminden dolayı süreçler belirsizliğini korumuş ve yaptırımların yasada tanımlanmaması da yasal kotaları uygulamada gönüllü parti kotalarına dönüştürmüştür (Sinko, 2022: 203). Açıktır ki kota reformlarını geçirmek çoğunlukla siyasi partiler için kadınların sorunları ve taleplerine bağlılıklarını ve kadınların siyasi aktörler olarak öneminin farkındalığını kanıtladıkları en basit yollardan biridir. Dolayısıyla, partiler genellikle siyasi gündemlerini cinsiyet eşitliği doğrultusunda dönüştürmek konusunda isteksiz olduklarından, kotaların uygulanması ile kadınların Kongre’lere girmesi iktidar yapılanmasında esaslı bir değişikliğe yol açmamıştır. Örneğin, Arjantin’deki zorunlu yasal kota reformunun geçmesi siyasi bağlamın kritik önemde olduğunu göstermiştir: Başkan Menem, 1990’ların başında Peronist Parti’nin modernleşmeci yaklaşımını kanıtlamak, iktidarının devamı ve reform için siyasi desteğin düşük olduğu bir konjonktürde yasanın geçmesinde kişisel inisiyatif almıştır ancak neo-popülist teknokratik yönetim anlayışı içerisinde feminist hareketle arasına mesafe koyarak örgütlü kadın mücadelesine kayıtsız kalmıştır (Craske, 1999: 72). UN Women Latin Amerika bölge temsilciliğinin de belirttiği gibi birçok Latin Amerika ülkesinde kotalar kadınların katılımı için asgari gereklilik yerine bir ‘tavan’ olarak anlaşılmaktadır dolayısıyla bölgede yıllardır kota uygulansa da siyasetin dışlayıcı mekanizmaları, siyasal şiddetin ve geleneksel cinsiyet rolleri kotalara rağmen sürecin çok yavaş ilerlemesini getirmiştir (<https://eşitlikadaletkadın>, 2021).

Dolayısıyla, ister anayasa ve seçim yasalarında yer verilen (tüm partileri bağlayıcı) yasal kotaların ister gönüllülük esasına bağlı parti kotalarının, uygulandığı ülkelerde betimsel temsil anlamında yasama meclislerinde dengesiz cinsiyet dağılımını kadınlar lehine ilerleten olumlu sonuçlarına rağmen, onları siyaseten güçlendirmek, kurum ve yapıları dönüştürme potansiyeli (örneğin himaye ilişkileri, kişiselleşmiş liderlik, nüfuz kullanma) açısından sınırlıdır. Türkiye’de de erkek-egemen siyasi partilerin kadın seçmene ulaşabilmek ve kamusal imaj kaygısı her zaman önemli olmuştur. Seçimlerde adaylığa odaklanan cinsiyet kotalarının ülkemizde uygulanması ve sonuçları açısından kotalar biyolojik bir kategori olarak kadınların dahil edilmesine odaklandığı için partilerdeki kadın ve

erkeklerin çoğu kotaları içlerine sindiremezler (Çakır, 2013: 247). Bunun yanı sıra kadınların siyasi partilerin yönetiminde ve adaylık süreçlerinde ikincilleştirildiği sistemlerde, siyasi katılımda özel önlemlere ilişkin normatif karşı çıkışlar, siyasetin resmi ve gayri resmi cinsiyetçi dinamikleri ile uygulamadaki sorunlara yansırken toplumsal cinsiyet ile belirlenen kadının siyasi özneliği dikkate alınmaz. Bunun bir sonucu olarak temsil açısından güçlenme meselesinin tam olarak ifade ettiği meseleler tartışılmamaktadır. Tam tersine, örneğin, Türkiye’de cinsiyet kotası tartışmalarının gündeme geldiği 2007 seçimlerinden sonra iktidar partisi AKP’nin erkek siyasetçileri, kotaya karşı çıkarken parti siyasetinde kadınların tabandan ‘kendi bilekleriyle’ mücadele ile gelmeleri gerektiğini söylemekteydi. AKP liderinin kotaları kadınları aşağılayıcı bir uygulama olarak görülen kotalara ilişkin söylem parti siyasetçilerince sıklıkla tekrarlanmıştı (Cansun, 2013). Bugün de yerel ve genel seçimlerde (%25 - 30 arası) gayri resmi yani ‘cinsiyet kotası’ ile kadın adayların önünü açmakta olduğunu iddia eden AKP’nin olumlu eylem veya olumlu ayrımcılık mekanizmaları ve cinsiyet kotalarına bakış açısı tutarlılıktan ve samimiyetten uzak olmuştur. Benzer bir şekilde, uzun bir süre CHP’de tarihsel olarak modernleşme ve batılılaşma reformlarının öncü partisi olarak cinsiyet eşitliğine bağlılıkta ideolojik temellerine rağmen parti örgütü içerisinde cinsiyet kotalarının uygulanması konusunda gerekli kararlılık ve güçlü destek konusunda belirsizlikler uzun süre devam etmiştir (Adıgüzel, 2004). CHP, 1999’da %25 olan aday listesi ve parti pozisyonları için kadın kotasını 2012 yılındaki tüzük değişikliğiyle %33’e çıkarmıştır.⁶ Bu reformlar ile CHP, sosyal demokrat bir parti olma yolunda toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden önemli bir mesafe almıştı. Ancak aynı dönemde Kürt milliyetçisi partilerde, kadınların eşitlik taleplerinin parti içindeki mücadelesi ile 1990’ların sonundan itibaren uygulanmaya başlayan kota uygulamalarının 2007 yılında kurumsallaşmasıyla parti içinde ve adaylık süreçlerinde cinslerarası eşit temsil prensibine doğru hızla yol alınmasını sağlamış ve sadece kota değil, parti-içi yönetsel, aday belirleme ve politika süreçlerine cinsiyet dengesini hayata geçiren reformlar kadınların mücadelesi ile gerçekleşmiştir (Altun, 2018).

Buraya kadar olan saptamalarımız, cinsiyet kotalarının siyasi stratejiler olduğunun altını çizer. Siyasi partiler açısından, özellikle kadınların partilerde azınlıkta olduğu durumlarda genellikle kotaların arkasında pragmatik kaygılar ve stratejik hesaplamalar yatmaktadır. Motivasyonlarından bağımsız olarak kotalar, adaylık sürecine ilişkin prosedürlerde değişiklikleri gerektiren kurumsal reformlardır. Dolayısıyla, bu müdahalelere erkek-egemen partilerden, diğer örgütsel yapıdaki (şirket yönetim kurulları ve sendikalar başta olmak üzere) cinsiyet eşitliği reformlarında görüldüğü gibi siyasi parti kurumlarındaki eril kültürün statükocu örüntülerinden vazgeçmek istemeyen aktörlerin direnme ve muhalefeti de söz konusu olmaktadır. Etkin uygulama için gereken parti uygulamalarında yeni prosedürler ve yaptırımlar konusunda adım atılmaması da dolaylı kurumsal direnme biçimidir (Lang vd., 2022: 17). Bu direnci kolaylaştıran, Türkiye’de olduğu gibi, cinsiyet kotalarının partilerin çoğu

1112 Aslan Akman C (2023). Siyasete Feminist Bir Müdahale: Erkeklerin Dünyasında Cinsiyet Kotalarının Kurumsal Açmazlarına Yeniden Bakmak ve Dönüşümcü Etki İçin Paritenin Aciliyeti. *Mülkiye Dergisi*, 47(3), 1107-1122.

açısından seçmene ve birbirine demokratik imajlarını kanıtlayacak stratejik araçlar olarak görülmesidir. Burada dikkat çekilmesi gereken noktalardan birisi, cinsiyet kotalarının kurumsallaşması ile siyaset bilimcilerin 'gizli bahçe' olarak niteledikleri parti-içi aday belirleme süreçlerinin daha sistematik ve şeffaf bir süreç olarak ortaya çıkarılması veya dönüştürülmesi potansiyelinin olmasıdır. Bu mesele, kotaların demokrasi açısından sonuçlarına ilişkin önemli, ancak akademik çalışmalar haricinde gözardı edilen bir beklentidir. Diğer taraftan, pratikte parti-içi dinamikler söz konusu olduğunda, kotaları benimseyen partilerde buradaki görünmeyen kurumsal ve kültürel örüntülerden belki de en önemlisi, kadınların partilerdeki konumu dolayısıyla aday belirleme süreçlerindeki etki(sizliği)dir.

Kota araştırmalarının vurguladığı gibi, partilerin seçimlerde aday belirleme yöntemlerindeki farklılıklar (kurumsal, formel ve informal süreçlerle belirlenen örneğin önseçim veya merkezden aday belirleme gibi) kotaların uygulanmasını etkilemektedir (Paxton ve Hughes, 2017). Genel bir bulgu ve eğilim olarak da nispi temsil ve liste sistemi kadınların seçilebilmesi için fırsatlar sunarken Türkiye'nin siyasi partilerinde baskın olan özünde çoğunlukçu, lider-merkezli ve dezavantajlı kesimlerin temsiline duyarlı olmayan uygulamalar, nispi temsil ve geniş seçim çevresine dayanan çok adlı sisteme rağmen kadınların adaylığını ve seçilmesini zorlaştırmaktadır. Bu ve bunun gibi faktörler kotaların etkin uygulanmasındaki enformel kurumsal engeller olarak ifade edilebilir. Sonuçlar yerine sürece odaklanarak partilerin kendilerinin uyguladığı cinsiyet kotalarına (tüzük değişikliğiyle resmi anlamda ya da sadece uygulamada, gayri resmi olarak) nasıl yaklaştığını analiz etmek ve kotaların aday belirlemede parti-içi süreçlerle etkileşimini anlamak önemlidir. Bu bağlamda, uygulama dinamikleri açısından, partilerin kara kutusu olan aday belirleme süreçlerine dikkat çekerken, bunların ülkedeki toplumsal cinsiyet ve siyaset ilişkisinin genel çerçevesi ile ilişkisine odaklanmak önemlidir. Parti-içi formel kurumsal faktörler olarak ideolojik nitelik, örgüt yapısındaki merkezîyetçi veya âdem-i merkezîyetçilik, parti hiziplerinin durumu, aday belirlemenin ne kadar formalize olduğu gibi faktörler öne çıkmaktadır (Lang vd., 2022: 4). Örneğin, aday belirleme süreçlerindeki merkezîyetçiliğin derecesi önemli olmakla birlikte, merkezi veya âdem-i merkezîyetçi süreçlerin cinsiyet dengesi için kesinlik arz eden bir ilişkiden söz edilememektedir; çünkü yerel parti birimlerinin inisiyatifi, baskısı ve cinsiyetçi yaklaşımları veya önseçim süreçlerinin dinamikleri bağlamsal çerçeve ile iç içe geçer. Yine ilgili literatürde, kotaların etkin olarak hayata geçirilmesinde genellikle parti-içinde aday belirlemede formel kurallara bağlı olarak kurumsallaşma ve şeffaflık düzeyi kadın adayların seçilmesinde kota süreçleri için olumlu bir faktördür. Ayrıca, lider egemenliği ve seçici kurullardaki erkek üstünlüğü ve siyasetteki erkek kültürü de önemlidir. Partilerin ideolojik kimlikleri de kurumsal bir faktör olarak cinsiyetçiliği besleyebilir, ancak burada kesin bir saflaşmadan söz etmek de zordur; sağ popülist partiler kadınların siyasal katılımını sol partilerden daha ateşli savunabilmektedir. Türkiye'de AKP,

cinsiyet kotalarına prensipte karşı çıkarken esasen iktidara gelmek ve iktidarı sürdürmekte karşılık beklemeden emek vermiş partili kadınlara ne kadar önem ve imkan verdiklerini göstermek için informal hedefleri yani “yumuşak kota”ları her fırsatta vurgulamaktadır.⁷ Ancak AKP gibi koşulsuz lider hakimiyetinin adaylık sürecine damgasını vurduğu bir partide kadın adaylara yer açılmasının sınırları liderin insiyatifi ile belirlenir ve diğer partilerde de söz konusu olan şeffaflıktan uzaklaşan gayri resmi kapalı kapılar ardından oluşan dinamikler ve erkekler arasındaki pazarlıklar adaylık sürecini kadın adaylar açısından özellikle belirsizleştirmektedir.

Diger taraftan, sol özgürlükçü partiler hem retorik hem uygulamada kadın temsiline yer açmak için somut çaba gösterebilirler. Ancak parti-içi demokrasi sorunları ve lidere endekli oligarşik yapılanmaların aday gösterme sürecindeki ağırlığı sağ muhafazakâr partiler kadar soldaki partiler için de söz konusudur. Kotalı olsun ya da olmasın merkezîyetçi ve liderin hâkim olduğu parti yapılanmalarında cinsiyet eşitliğini gözetecek uygulamalara liderin kişisel adanmışlığı yanında, zaman zaman CHP’de örneğini gördüğümüz gibi, yerel örgütlerden gelen baskıları merkezin tercihlerini dengede tutma kaygısı ile dengeleyici rol oynama gereklilikleri de işin içine girmektedir. Bunlara ek olarak araştırmalarda kota reformlarının kabulü ve etkin uygulamasında önem atfedilen faktörlerden birisi, partilerdeki kadın birimlerinin veya kadın kollarının karar almadaki statüleri ve aday listelerini belirleyen seçici kurullardaki cinsiyet dengesidir. Türkiye’de kadınların seçici parti kurullarında az sayıda yer alması, nüfuzlu erkek siyasetçilerle akrabalıkları dolayısıyla bazı kadınlara yer açılmaya devam edilmesi, adaylıkta profesyonel yeterlilik anlamında kadınlardan erkeklere göre daha fazla beklenti içinde olunması, feminist yaklaşımı ile öne çıkan kadınların tehdit olarak görülmesi gibi eril örüntülerin aşılması engeldir. Bu görünmez engeller ve dinamikler kotaların uygulamasını karmaşıklaştırmaktadır. Partilerdeki kadın kollarının kadınları partilerin genel politikalarından ve süreçlerinden izole ederek cinsiyet temelinde ayrıştırması ve bunun kadının güçlenmesi ve katılımı açısından sorun yarattığı bilinmektedir. Buna ilişkin olarak, CHP Kadın Kolları eski Genel Sekreteri ve Parti Meclisi üyesi kıdemli bir kadın siyasetçi, kadın kollarında ve partide her platformda sıralamaya dair kurallar talep edildiği halde bunların sonuçsuz kaldığını belirterek, tüzükte cinsiyet kotası öngörülmesine rağmen aday listesinde kotaya uyulmaması halinde itirazların yapılamadığını da belirtmiştir (kişisel e-posta haberleşmesi, 6 Şubat 2021).⁸ Partilerde kadın kolları örgütlerinde üst düzey konumda bulunmanın adaylıkta ağırlığının olması kadın kollarının adaylıklarda etkisiz kaldığı gerçeğini değiştirmemektedir. Dolayısıyla kadın kolları yerine Kadın Meclislerini oluşturarak partide kadınlarla ilgili ve aday belirlemede cinsiyet dengesine ilişkin kararların kadınlar tarafından alınmasını tüzüğüne geçiren HDP’nin kota uygulamasında (Tamer, 2011), CHP’ye göre de açık ara önde olması sadece ideoloji ve eşitliğe ilişkin parti kültürü ile açıklanamaz.

1114 Aslan Akman C (2023). Siyasete Feminist Bir Müdahale: Erkeklerin Dünyasında Cinsiyet Kotalarının Kurumsal Açmazlarına Yeniden Bakmak ve Dönüşümcü Etki İçin Paritenin Aciliyeti. *Mülkiye Dergisi*, 47(3), 1107-1122.

Kotalardan Beklentileri Betimsel Temsil Tartışmasının Ötesine Taşımak: Siyaseti Dönüştürmek İçin Parite Reformu

Adaylıklarda cinsiyet kotaları, siyasi bir strateji olarak partileri kurumsal olarak değiştirme potansiyeli taşıırken, erkek siyasetçilerin kullandıkları anlamsal çerçeveler, uygulamalar ve nihai sonuçlarına baktığımızda, Lepinard ve Rubin'in (2018) terminolojisinde, Türkiye'deki ana kota partilerinden AKP'de "sembolik" bir eşitlikçi uygulama; CHP'de eşitsizliklere karşı fırsat eşitliğine yönelik "düzeltici" veya telafi edici bir yöntem; diğer taraftan parite ve eşbaşkanlık uygulanan HDP'de ise "dönüştürücü" bir eşitlik uygulaması olduğunu görmekteyiz. HDP milletvekili olarak TBMM'de görev yapan Filiz Kerestecioğlu'nun hatırlattığı gibi, HDP'nin parite ve eşbaşkanlık uygulaması partinin kurumsal kimliğinin bir parçası haline gelmiştir (Kişisel görüşme, 28 Şubat 2021). Bu süreçte sadece kadınlar değil aynı zamanda ezilen diğer toplumsal cinsiyet kimliklerinin de maruz kaldığı şiddet ve ayrımcılık sorunları ile mücadeleye tüzükte yer verilmesi, toplumun her alanında cinsiyet eşitliğinin amaçlanması ve dönüşümcü araçlarla farklı kimlikler bazında bölünmüş kadın kitlesinin süreçlere dahil edilmesi kotaların özcü yaklaşımlara yol açmasının önüne geçilebilir. Yukarıda belirtildiği gibi parti içindeki adaylık süreçlerindeki eril gelenekler ile prosedürlerindeki statükocu yaklaşım, kota uygulamasına dolaylı direniş olarak yansımaktadır. Kültürel faktörler erkek egemen siyasi kültürün ve parti ideolojik mirasının ve kimliğinin sonucu olarak çoğunlukla 'uygun' adaya ilişkin cinsiyetçi önyargıları içerirken; kotalara ilişkin tereddütleri ifade eden anlamsal çerçeveler de kullanılır. Siyasi partilerin tarihindeki kültürel örüntüler ve bunların değişim süreçleri ideolojik kimlikten daha önemlidir.

Eleştirel-kurumsalcı yaklaşımı benimseyen bazı araştırmalar (örneğin, İspanya ve Portekiz'deki sol/sosyal demokrat partilerde gösterildiği gibi) kotaların uygulanmasının partilerdeki toplumsal cinsiyetle belirlenmiş iktidar ilişkilerini değiştirmede göstermiştir (Verge ve Espirito-Santo, 2016). Kotalar hayata geçirilirken kadınların katılımı ve adaylığı için diğer olumlu eylem uygulamalarının (eğitim, mali ve kampanya yardımı gibi) partilerce benimsenmesi ve uygulanması gerekmektedir. Ancak Türkiye'deki kota partilerinde bu konuda da istikrarlı bir politika yoktur. Kota gibi olumlu eylem politikaları ile kadınların seçimle gelinen siyasi konumlara gelmesinin yolunun açılması ile politika süreçlerinin cinsiyet eşitliği doğrultusundaki dönüşümü arasında doğrudan bir ilişki kurulamaz. Bunun nedenlerini düşünürken kadın kitlesinin farklı sosyal kimlikler temelinde bölünmüş olduğunu ve kadınların kotaların arkasında birliği içinde durmadıklarını da göz önüne almak gerekmektedir. Benim de katkı sunduğum KADER'in 2021 Kasım ayında Batı Balkanlar ve Türkiye'de Siyasi Temsilin Arttırılması konulu çalıştayda Kuzey Makedonya Kadın Lobisi'nin Kurucusu Suzana Musli, kota reformu için siyasi partilerle temas ve lobi sürecinde %40 kota talebi istendiği halde partilerdeki kadınların bu talebin arkasında durmayarak kotanın %30 olarak kabul edildiğini belirtmiştir.⁹ Kadın yasama temsilcilerinin de eşitlikçi ve kadınlar adına bir siyasi gündemi kucaklaması bu bölünmüşlüğü yansıması

olarak siyasi bağlamın sunduğu fırsatların partilerdeki kadın birimlerinin ve toplumdaki kadın aktivistlerle ilişkileri ve genel olarak eşitlik gündeminin seçim yarışmasındaki karşılığı olup olmadığıdır. Bu değişenlerin bir kısmı, açıktır ki buraya kadar tartıştığımız kurumsal ve parti yapılanmaları ile ilişkilidir.

Cinsiyet kotaları, niteliksel temsil için ne gerekli ne de yeter koşuldur. Kota reformları, sonuçları bağlamsal olarak şekillenen ve geçici görülen kurumsal değişikliklerdir. Uygulamadaki sorunlara rağmen, cinsiyet kotaları temsilde adalet meselesini gündemde tutarak kadınları siyasete özendirmek, yasama süreçlerinde katılıma katkıda bulunmak gibi özellikle liberal feministlerin, kadın örgütlerinin, kadın liderlerin, ulus-ötesi feminist örgütsel ağların ve partilerdeki aktif kadınların talep ettiği uygulamalardır. Bununla birlikte, kotaların koşullu doğası, toplumsal meşruiyetlerini gölgeleyen tartışmalı yönleri ve kurumsal direnmeler karşısında son yıllarda artan sayıda ülkede 1990'ların sonundan itibaren (Belçika, Meksika, Costa Rika, Bolivya, Paraguay, Nicaragua, Panama, Tunus gibi) *parite* ilkesi benimsenmiştir ve kadın temsilde sığrama yapmıştır. Paritenin anayasal reformlarla geçmesi, meşruluğunu ve sürekliliğini güçlendirmek açısından da önemlidir. Türkiye'de de 1995'ten beri anayasada yer alan ve seçim kanunlarının düzenlenmesinde "temsilde adalet" ilkesinin yönetimde istikrar yanında vurgulanması, parite ilkesinin kabul edilmesi için temel bir dayanak teşkil etmektedir.¹⁰

Parite reformlarına yönelimin gerisinde, kotalar ile kadının siyasi olarak güçlenmesi ve cinsiyet kimliği boyutunda tanımlanan olumlu ayrımcılık mekanizmalarıyla kadınların siyasi ve kolektif bir özne olarak eşitlik ve farklılık eksenlerini birlikte gözeterek iktidar süreçlerine dahil olması yolundaki hayal kırıklığı yatmaktadır. Lovenduski'nin (2005: 99) belirttiği gibi, kotaların etkin uygulanması erkek siyasi seçkinlerin parti liderlerinin normative yaklaşımları ve oy maksimizasyonu açısından fayda-zarar hesaplamalarına da bağlıdır. Türkiye'de özellikle sağ-muhafazakâr siyasi partilerdeki cinsiyetçi zihniyet, çoğunlukla kadınların siyasetteki eksik katılım ve temsiline nedeni olarak özcü bir yaklaşımla kadınların donanımlı, hırslı ve rekabetçi olmadığını iddia ederken "kota stigmatını" da üstü örtülü şekilde canlı tutar. Sol-eşitlikçi gündemine rağmen CHP'de parti içindeki kotaların etkin uygulanmasında gerekli prosedürel ve kurumsal değişikliklerin yapılamadığını da belirtmeliyiz. Etkin uygulanmadığında kotalar sadece eşitlik retoriğinin bir parçası olarak kalırlar. Uygulandıkları takdirde, niteliksel temsil meselesi de sadece kotaların özellikleri ile değil aynı zamanda siyasi yapıdaki diğer etmenler ve kota ile seçilen kadın siyasetçilerin kadın sorunlarına yaklaşımıyla da yakından ilgilidir.

Kadın temsilde tarihsel olarak oldukça yavaş yol almış Fransa veya Latin ve Orta Amerika ülkelerindeki gibi ülkelerde eşit temsil yani parite ilkesinin tüm partileri bağlayıcı bir şekilde anayasalar ve seçim kanunları ile hayata geçirilerek kurumsallaşma yolunda olduğunu gözlemlemekteyiz. Kotaları "aşamalı artış" yaklaşımı ile benimseyen ülkelerde kota yasalarının kabul edilmesi sorunu

1116 Aslan Akman C (2023). Siyasete Feminist Bir Müdahale: Erkeklerin Dünyasında Cinsiyet Kotalarının Kurumsal Açmazlarına Yeniden Bakmak ve Dönüşümcü Etki İçin Paritenin Aciliyeti. *Mülkiye Dergisi*, 47(3), 1107-1122.

olmuştur. Örneğin, Fransa'da cinsiyet kotalarına, cumhuriyetçi paradigmanın soyut olarak tanımlanan evrensel ve ayrışmamış vatandaşlık anlayışıyla bağdaşmadığı gerekçesiyle bazı partilerce ve mahkemelerce karşı çıkmıştır. Beşinci Cumhuriyet Fransa'sında 2 Haziran 2000 tarihli parite yasasını getiren oydaşma için hem siyasi partiler hem de feminist hareket ortak bir platformda birlikte hareket edebilmişlerdir. Arjantin örneğinde, siyasi partilerdeki kadınların parti aidiyetlerinin ötesine geçerek ve birlikte hareket ederek parite reformunun arkasında durduğunun altını çizmek gerekir (Gaspard, 2002: 60-61). Diğer taraftan sonuçları itibariyle parite reformunun etkisi Fransa'da öngörülmemiş siyasi-kurumsal faktörler (nispi temsil seçim sistemine karşı diğer sistemler) ve partilerin yaklaşımları dolayısıyla beklenen kadın temsilcilerdeki önemli artış, zaman içinde gerçekleşmiştir. Paritenin Fransa'daki en önemli sonuçlarından biri cinsiyet eşitliğini meşruiyetini güçlendirmesi ve her kademede eşitlik uygulamalarına kapı açmasıdır (kamu yönetimi, sivil toplum ve iktisadi kuruluşlarda) (Sineau, 2002).

Teknik olarak parite, bir kota biçimi gibi ele alınsa da kotanın tersine daimî olacak ve tam/etkin eşitlik amacına odaklanan yani seçimle gelen temsili kurumlarda hiçbir cinsin diğerine niceliksel üstünlük kurmadığı, temsilde adaletin ve niteliksel temsilin yolunu açacak paradigma dönüşümünü ifade eder. Aynı zamanda, kotalara yöneltilen (uygulamada bir tavan teşkil etmesi, niteliksel temsili garanti etmemesi, liyakatı karşısına alması ve siyasi rekabetle bağdaşmaması gibi) bir kısmı siyasetin erkek egemen genel kabulleri altında zayıf bir şekilde savunulabilecek karşı koyuşları zayıflatmaktadır. Parite savunucularının altını çizdiği şu noktayı kabul etmemek mümkün değil: kadınlar demokrasilerde özel muamele ve kontenjanı hak eden veya talep eden bir azınlık olarak düşünülemez; eşit temsil ilkesi demokratik vatandaşlık kavramının gerektirdiği şekilde kadınların temsilde kendi durumlarını siyasete taşıyabilmeleri için en rasyonel ve güçlenme yolunu açan araçtır (Urbinati, 2012: 476). Türkiye'de Kadın Adayları Destekleme Derneği (KADER)'nin kota uygulamaları üzerine geçmişteki uzun soluklu mücadelesi, 2011 genel seçimlerinden itibaren Türkiye'nin ana-akım partilerinin kotalar konusundaki yaklaşımları, uygulamadaki karnesi ve kendi araştırmalarından vardığı sonuçlar ışığında parite kampanyasına evrilmiştir.

Ancak parite uygulamasında da partiler siyasi partiler yaptırımları göze alarak bunu da minimal olarak uygulama yoluna gidebilirler. Örneğin, fermuar sisteminden kaçınmak ve kadınları yine seçilmeyecek yerlerden aday göstermek veya Fransa'da olduğu gibi seçim sistemi ile etkileşimle kısa dönemde parite de esaslı bir ilerleme getirmeyebilir (Tremblay, 2015: 156). Ancak yasama temsiline tam eşitlik ilkesi yürütmede eşit paylaşımı da tartışılmaz şekilde desteklemektedir. Oysa minimum yani tavan gibi işlev gören kota uygulamasında kabinelerdeki cinsiyet dengesi de uzun süreli olmayabilir veya kadınlara kadına uygun görülen bakanlıklar verilmesi cinsiyetçiliği devam edebilir.

Özetle, parite uygulamaları siyasi kurumsal dinamikleri daha radikal şekilde dönüştürmek ve niteliksel temsili de daha fazla mümkün kılabilme potansiyeli taşıdığından ve aşamalı kota stratejisi içerisinde takılıp kalmanın getireceği çözümsüzlük veya 'hızlı rota' stratejisini hayata geçirmekteki parti-içi kurumsal demokratik sorunlara ve cinsiyetçiliğe karşı en rasyonel çözüm olarak durmaktadır. Parite talebi, aynı zamanda kadınları kota konusundaki muhalif seslere karşı savunmada bırakan tartışmalarla daha fazla enerji ve zaman kaybetmeden siyasi güçlenmede pek çok can alıcı sorunla mücadele edebilmek için bir önkoşul olduğundan aciliyet arz eden bir gündemdir. Acar Savran'ın (2007: 11) belirttiği gibi, kota talebinin yankı bulması ve dikkate alınması için "kadınların kendi talepleri doğrultusunda oluşturacakları programlar ve temsilcilerini seçecekleri kendi örgütlenmeleri" gereklidir. Yasal kotalardan ziyade parti kotalarının olduğu İsveç'te kadınlar içerdeki cinsiyet eşitliği için hem parti içinde hem parti dışındaki feminist aktörlerle bağlantıda kalarak ve partilerin içinde eşitlik gündeminin takipçisi olarak 'çifte strateji' izlemişlerdir (Lovenduski, 2005: 138). Bu doğrultuda, sivil toplumda ve kadın politika birimleri içinde feministlerin güçlü ve özerk kadın hareketini yeniden canlandırmaya odaklanarak kamusal tartışmalarda ulusötesi standartları hatırlaması ve siyasette etkin olması önemlidir. Kadın hareketinin bölünmüşlüğü ve feminist bilincin ve oluşumların kendini ifade etmesine olanak verilmeyen (özellikle toplumsal cinsiyet bilincinden yoksun ve erkekleşen kadın temsilcilerin edilgenliği dolayısıyla) erkek-egemen ve otoriterleşmiş kurumların karşısında cinsiyet kotalarının yerini parite talebine bırakmasının zamanı çoktan gelmiştir.

Sonuç Yerine

Partilerin gönüllü kotaları, yasal kotalar ve tam eşitliğe dayanan parite prensibi, seçimle gelen pozisyonlarda adil temsilin hem demokratik bir değer hem de siyasi katılımın başlıca mekanizması olduğunu ifade etmektedir. Ancak cinsiyet kotaları teknik olarak karmaşık, meşruluk açısından tartışmalı araçlardır. Toplumsal cinsiyet ve siyaset araştırmalarının altını çizdiği gibi adaylık sürecine odaklanan cinsiyet kotaları siyasi bağlamdaki kurumsal ve kültürel yapılanmalarla etkileşimle şekillenmektedir. Türkiye'de kurumsal (görünmeyen) cinsiyetçilik ve parti-içi demokrasinin devam eden zafiyeti ve bunun sonucu olarak aday belirleme süreçlerinin şeffaflıktan uzak ve formalize olduğu kadar enformel dinamiklerle de yürüyen lider-merkezli yapısı, kadın aday adayları ve listelerdeki kadın adaylar için belirsiz, çelişkili ve tezatlarla dolu bir deneyim getirmektedir. Lovenduski (2005)'nin "kurumsal cinsiyetçilik" diye ifade ettiği ve partilerdeki geleneksel toplumsal cinsiyet kimliklerini inşa eden eril örüntüler partilerde kotaların uygulanmasında aktör odaklı tercihsel (voluntarist) bir yaklaşım yerine, kurumsal cinsiyetçiliği besleyen demokrasi sorunlarına da eğilmek gerektiğini göstermektedir.

Olumlu eylem ve olumlu ayrımcılık politikalarında gözardı etmememiz gereken en temel nokta, patriarkanın, siyasi sistemdeki formel-kurumsal dinamiklerin

ötesinde, her daim iktidar kullanımında hiyerarşiyi önceleyen, bu bağlamda erkeklerin kuralları ve normlarını kendilerinin belirlemiş, dolayısıyla esas oyun kurucu olduğu ve siyasete girmeye ilgi duyan kadınların ihtiyaç ve taleplerini göz ardı eden, direngen bir yönetim tarzı ve düşünme biçimidir. Ataerkil zihniyet esasında kurumlara sinmiş olan ve diğer kimliklerle iç içe geçerek kadınları mağdur eden toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın görmezden gelinmesine yol açan ve sorgulanmayan dar kapsamlı eşitlik anlayışını benimseyerek kendisini yeniden üretir. Kotalardan beklenen nihai sonuçların yani niteliksel temsile kapı aralayarak kadının siyasi güçlenmesi ile siyasetin dönüşümünün gerçekleşmesinin önündeki en önemli engellerden birisi, kotaların uygulanmasındaki sorunların altında yatan erkek-egemen siyasetin cinsiyetçi kurumsal dinamikleridir. Batı demokrasilerinde ve diğer siyasi sistemlerde siyasi partiler ancak kadın üyelerin, kadın hareketinin ve seçmenin baskısıyla kadının siyasete katılım ve temsil sorununu kararlı bir şekilde gündemlerine almışlardır. Türkiye deneyimini ve cinsiyet eşitliği siyasetinin geldiği noktayı göz önüne aldığımızda, parite reformu için siyasi ve sivil toplumda her zamankinden daha güçlü bir toplumsal söylem geliştirilmesi önemlidir. Parite reformu, siyasette kadınları dezavantajlı bir kesim olarak tanımlayan telafi edici önlemler olarak kotaların otoriter parti yapılanmaları içerisinde görece etkinsizliği karşısında, partilerin ve aday belirleme süreçlerinin demokratikleştirmesi yani kurumsal dönüşümler için daha güçlü bir ivme yaratacaktır.

Sonnotlar

1 Türkiye’de ilk kez Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP)’nin 1987 yılında parti-içi seçimlerde uygulanmak üzere %25 kotalara tüzüğünde yer vermişti ve CHP’de de bu oran benimsenerek, 2012 yılında %33’e yükseltilerek aday listeleri genişletilmiştir.

2 T.C Anayasası Md. 10. https://www5.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf. Son erişim tarihi 20/10/2022.

3 Birgün Gazetesi, 01/12/2021. <https://www.birgun.net/haber/chp-nin-siyasette-esit-temsil-onergesi-akp-ve-mhp-nin-oylariyla-reddedildi-367691>. Son erişim tarihi, 25/01/2022.

4 İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü’nün *Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı Araştırma Raporu*’na göre kadın milletvekilleri kotaların uygulanmasındaki zayıflıkların altını çizmişlerdir; İstanpol (2021); 45-46. <https://istanpol.org/Uploads/ContentManagementFile/2021-009-turkiyede-kadinin-siyasete-katilimi--engeller-ve-deneyimler-1.pdf>. FriedrichEbert Stiftung.

5 1990’ların sonunda merkez-sağ bir partide kadın kollarında yöneticilik geçmiş de olan bu aday kişisel haberleşmemizde adaylık süreçlerinin şeffaflıktan uzak oluşuna

dikkat çekmişti.

6 Ancak CHP tüzüğüne göre bu kota sadece merkez yoklamasıyla belirlenecek %15 oranındaki adaylık için uygulanmaktadır.

7 “Yumuşak kota”lar kadın adaylık ve temsilini artırmak için dolaylı olarak parti uygulamaları ve gayri resmi hedefler ve önerileri içeren önlemleri ifade eder (Lovenduski ve Squires, 2009).

8 Nazik Işık.

9 Kuzey Makedonya’daki Türk Kadınları Kuruluşu İcra Direktörü olarak konuştuğu online Toplantının Tam Başlığı, Türkiye,Kuzey Makedonya, Kosova, Arnavutluk ‘ta Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın Temsili, 26 Kasım 2021. (EU Technical Assistance to Civil Society Organizations in the Western Balkans and Turkey Projesi kapsamındaki Çalıştay).

10 T.C Anayasası Md. 67.

Kaynakça

Acar-Savran G (2007). Feminist Politika, Kota ve Siyasal Bir Kategori Olarak Kadınlar, Amargi, 5, 11-12.

Adıgüzel O (2004). Institutional and Attitudinal Determinants of Women’s Legislative Recruitment: The case of the Republican People’s Party. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Ahrens P ve S Lang, (2022). From Party Quotas to Parity? Legislative Gender Representation in Germany at a Crossroads. İçinde S. Lang vd (der.) Party Politics and the Implementation of Gender Quotas: Resisting Institutions, Cham, Switzerland: Palgrave, 93-111

Altun N (2018). İl İl Gezilecek, Kadınlar Yapamaz. İçinde: Kışanak G (der) Kürt Siyasetinin Mor Rengi. Ankara: Dipnot.

Cansun Ş (2013). AKP-CHP Kadınlar. İstanbul: 12 Levha Yayıncılık.

Chesler E <https://www.passblue.com/2020/09/04/beijing-25-years-later-are-women-better>. Son erişim tarihi, 10/10/2022.

Craske N (1999). Women and Politics in Latin America. Oxford: Polity Press.

Çakır S (2013). Erkek Kulübünde Siyaset. İstanbul: Versus Kitap.

Dahlerup D (2006). Women, Quotas and Politics. New York: Routledge.

Drechselova L (2020). Local Power and Female Political Pathways in Turkey: Cycles of

1120 Aslan Akman C (2023). Siyasete Feminist Bir Müdahale: Erkeklerin Dünyasında Cinsiyet Kotalarının Kurumsal Açmazlarına Yeniden Bakmak ve Dönüşümcü Etki İçin Paritenin Aciliyeti. *Mülkiye Dergisi*, 47(3), 1107-1122.

Exclusion. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.

Eşitlik, Adalet, Kadın Platformu (2021). <https://esitlikadaletkadin.org/cinsiyet-kotalari-yeterli-degil-latin-amerikada-kadinlarin-siyasete-katilimi>. Son erişim tarihi, 10/03/2023.

Eşik Platformu (2023). <https://esikplatform.net/kategori/basin-aciklamalari/74104/kesinlesen-milletvekili-aday-listelerine-gore-yeni-meclis-te-33-ilden-kadin-vekil-olmayacak>. Son erişim tarihi, 21/04/23.

Gaspard F (2001). The French Parity Movement. İçinde: J Klausses ve C S Maier (der), Has Liberalism Failed Women? Assuring Equal Representation in Europe and the United States. Basingstoke: Palgrave, 55-66.

IPU (2023). <https://www.ipu.org/news/press-releases/2023-03/women-in-power-in-2023-new-data-shows-progress-wide-regional-gaps>. Son erişim tarihi, 05/04/2023.

Hening R ve Hening S (2001). Women and Political Power: Europe Since 1945. London: Routledge.

Krook M L (2009). Quotas for Women in Politics. Gender and Candidate Selection Worldwide. Oxford: Oxford University Press.

Krook M L vd. (2009). Gender quotas and Models of Political Citizenship, British Journal of Political Science, 39(4), 781-786.

İstanbul (2021). Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı.

<https://istanpol.org/Uploads/ContentManagementFile/2021-009-turkiyede-kadinin-siyasete-katilimi--engeller-ve-deneyimler-1.pdf>. Friedrich Ebert Stiftung. Son erişim tarihi,

Lang S vd. (2022). Party Politics and the Implementation of Gender Quotas: Resisting Institutions. İçinde: S Lang vd. (der), Party Politics and the Implementation of Gender Quotas: Resisting Institutions, Cham: Palgrave Macmillan, 1-25.

Lepinard E ve Rubio-Marin R (der) (2018). Transforming Gender Citizenship: The Irresistible Rise of Gender Quotas in Europe. Cambridge, Cambridge University Press.

Lovenduski J (2005). Feminizing Politics. Oxford: Polity Press

Lovenduski J and Norris P (der) (1993). Gender and Party Politics. London: Sage.

Paxton P ve Hughes M M (2017). Women, Politics and Power: A Global Perspective. London: Sage.

Sinau M (2002). Institutionalizing Parity: The French Experience. Women in Parliament, Stockholm. IDEA. <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/chapters/women-in-parliament/les-femmes-au-parlement-au-dela-du-nombre-2002-case-study-france-EN.pdf>. Son erişim tarihi, 20/01/2021.

Sinko M (2022). Only Stand-Ins? Women’s Parliamentary Representation and Quota Implementation in Croatia Since 2011. İçinde: Lang S vd. (der), Party Politics and the

Implementation of Gender Quotas: Resisting Institutions, Cham: Palgrave Macmillan, 189-207.

Tamer M (2011). BDP’de kadınlar olmadan alınan kararlar gecersiz.

<https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/meral-tamer/bdp-de-kadinlar-olmadan-alinan-karar-gecersiz-1376416> 12 Nisan 2011. Son erişim tarihi, 20/01/2022.

Tremblay M (2015). 100 Questions About Women and Politics. Montreal-Kingston: McGill-Queen’s University Press.

Urbinati N (2012). Why Parity is a Better Goal than Quotas. *International Journal of Constitutional Law*, 10(2), 465-476.

Verge T ve Espirito-Santo A (2016). Interaction Between Party and Legislative Quotas: Candidate Selection and Quota Compliance in Portugal and Spain. *Government and Opposition*, 51(3), 416-439.